

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ШКОЛІ

Леонід Оршанський, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ШКОЛІ

У статті досліджується діяльність кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну. Цінність кафедри – це згуртований колектив одностайних, який професійно вивчає скарби духовно-матеріальної культури українського народу та вміло передає їх майбутнім педагогам.

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток особистості і розвиток нації – це дві складові частини суспільства. Майбутнє української нації залежить від змісту цінностей, які закладаються у свідомість молодих людей, і від того, якою мірою духовність стане основою їхнього життя. Тому непересічне значення має процес формування особистості громадянина України, який здійснюється у вищих педагогічних навчальних закладах, що покликані не тільки давати високий рівень фахової освіти, озброювати майбутніх учителів знаннями і навичками, але й сприяти вихованню гармонійно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної національної свідомої людини, здатної до саморозвитку і самовдосконалення, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури.

Аналіз досягнень з проблеми. Останнім часом проблеми творчого розвитку особистості, національно-патріотичного, естетичного, морального і трудового виховання підрастаючого покоління засобами національної культури, підготовки відповідних спеціалістів у вищих педагогічних закладах освіти інтенсивно розробляють Ю.Белова, Г.Волков, О.Гевко, С.Горбенко, З.Заслуженюк, Р.Захарченко, Ю.Коломієць, Т.Кравченко, Н.Кузан, Р.Ломоносов, Г.Мельник, В.Мусієнко, С.Павх, В.Радкевич, Л.Савка, Т.Сиротенко, Д.Скильський, Б.Тимків, В.Ткач, С.Чебоненко та ін.

Мета цієї статті – розкрити педагогічні умови підготовки студентів до викладання народних художніх ремесел у закладах освіти.

Основний матеріал дослідження. Із проголошенням незалежності України,

утвердженням національної свідомості громадян актуальності набула проблема вивчення матеріальної і духовної культури народу, зокрема, народного декоративно-ужиткового мистецтва у школах, позашкільних навчально-виховних установах та вищих закладах освіти. Адже через народне мистецтво дитина пізнає не тільки навколишній світ, суть життя, але й виробляє цілісне щодо нього ставлення, котре робить його могутнім і важливим фактором виховання високодуховної особистості. Саме в процесі творчої художньо-трудової діяльності найбільш виразно розкриваються здібності, розвиваються культура почуттів, творча уява, асоціативне, образне, візуальне сприйняття, які реалізуються у всіх сферах життєдіяльності особистості.

Спонукаючи студентів до творчої художньо-трудової діяльності на національних засадах – справа, яка зумовила заснування в 1991 році першої й донині єдиної на факультетах підготовки вчителів трудового навчання кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну. Створення в цей період нової кафедри – не данина моді, а вимога часу. Ще 1990 року на Установчому з'їзді Спілки майстрів народного мистецтва України наголошувалося, що з метою докорінних змін у національному вихованні молоді, відродженні духовної культурної спадщини українського народу необхідно створити у педагогічних інститутах Києва, Івано-Франківська, Полтави, Дрогобича відділення підготовки вчителів народного мистецтва [4, 4]. Тому в концепцію створення кафедри було покладено насамперед вимогу підготовки педагогічних кадрів, які змогли б на високопрофесійному рівні займатися відродженням народного мистецтва та його популяризацією у закладах освіти.

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ШКОЛІ

Створення кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну – це результат десятирічної творчої праці відділення народної вишивки факультету громадських професій, заснованого в 1982 році заслуженим майстром народної творчості М.Кот та членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України О.Луцишин. За роки роботи відділення понад 500 дрогобицьких студенток навчилися вміло поєднувати різні вишивальні техніки – низинки і хрестики, мережки і стебнівки, лічильну й художню гладь – у високохудожні твори. Майбутні педагоги вивчали технічні прийоми української вишивки, специфіку її поширення, орнаментальні особливості, місцеву своєрідність, властиву Бойківщині, Гуцульщині, Поділля, Полісся, Полтавщині, Наддніпрянщині, тобто виходили справжніми майстрами декоративно-ужиткового мистецтва.

І як результат – перша виставка робіт студентів у 1989 році в Музеї народної архітектури та побуту у Львові – рушники, серветки, доріжки, наволочки, блузки, сорочки, оздоблені вишивкою, характерною багатьом областям України. 1990 року – виставка в павільйоні „Народні художні промисли” на ВДНГ України. Згодом – у Музеї народної архітектури і побуту, на Республіканському фестивалі “Хортиця” (1991р., м. Запоріжжя), в Палаці культури “Україна” на урочистостях, присвячених державному святу проголошення Незалежності в 1991 році, на україно-канадській конференції вчителів-україністів (1991р., м. Дрогобич), заходах до 900-річчя Дрогобича, Міжнародних бойківських та гуцульських фестинах.

1993 року кафедра звітувала в Музеї українського декоративно-прикладного мистецтва (Печерська Лавра, м. Київ), а одразу після повернення зі столиці демонструвала свої вишивки перед учасниками Міжнародного фестивалю сучасної української пісні “Марія”, що проводився в Трускавці. У цьому ж році кафедра органічно увійшла до структури інженерно-педагогічного факультету.

З 1991 року кафедрою було організовано понад 60 виставок творчих робіт викладачів і студентів у Києві, Запоріжжі, Львові, Дрогобичі, Самборі, Трускавці та інших містах України. Успіх був незмінний, а визнанням заслуг дрогобицьких педагогів-умільців стало те, що п’ятнадцятеро найактивніших студентів було прийнято до Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Безліч позитивних відгуків отримали виставки унікальних вишивальних робіт у США (Чикаго, 1994 р.; Детройт, 1995 р.), Канаді

(Торонто, 1994 р., 2000 р.), Польщі (Краків, Перемишль, Ясло, 2005 р.; Ченстохов, 2006 р.).

Кафедра декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну проводить плідну навчально-методичну та науково-дослідницьку роботу. 1995 року кафедра завершила роботу над мистецтвознавчою науково-дослідною темою: “Народне мистецтво Дрогобиччини”. Адже найбільшої уваги заслуговувало вивчення напівзабутої вишивки Дрогобицького регіону – бойківської. Давні і сучасні зразки, зібрані стараннями майбутніх педагогів, склали колекцію рушників, серветок, наволочок, блузок під назвою “Дрогобицькі самоцвіти”, а завершальними акордами дослідження за цією темою стали виставки в музеї “Бойківщина” (м. Самбір), філії Національного музею (м. Львів, січень – березень 1995 р.) та науково-методична праця М.Кот “Вишивка Дрогобиччини: традиції і сучасність”, яка побачила світ у грудні 1999 року у видавництві Інституту народознавства НАН України.

Крім цього, було детально вивчено стан модернізації загальної середньої освіти, рівня забезпечення шкіл спеціалістами відповідного профілю та освітньо-кваліфікаційного рівня, а також створені належні умови для впровадження педагогічної системи підготовки вчителів трудового навчання, починаючи з першого курсу, за спеціалізацією “Декоративно-ужиткове мистецтво”.

Для кожної спецдисципліни, передбаченої навчальним планом, кафедрою були розроблені програми, які дістали позитивну експертну оцінку та згодом були затверджені Міністерством освіти і науки України. Паралельно з навчальними програмами викладачами створювалося інформаційно-педагогічне забезпечення (методичні розробки, дидактично обґрунтовані переліки об’єктів праці, тематика курсових, дипломних і магістерських робіт), а також документація, що передбачала певний алгоритм художньо-трудої діяльності студентів (інструкції з проведення практичних занять, інструкційно-технологічні карти, методичні рекомендації тощо).

З 1995 року разом із кафедрою трудового навчання і креслення Національного педуніверситету імені М.П. Драгоманова було розпочато роботу над науково-дослідною темою: “Прилучення учнів до національної культури засобами декоративно-ужиткового мистецтва у процесі трудового навчання”. У рамках цієї теми з’ясувався сучасний стан і проблеми викладання декоративно-ужиткового мистецтва у загальноосвітніх школах та позашкільних навчально-виховних закладах, а також проводився

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ШКОЛІ

дидактичний аналіз та відбір видів декоративно-ужиткового мистецтва, доступних для вивчення різними віковими групами школярів. Одержані дані стали основою навчальних програм із різних видів декоративно-ужиткового мистецтва і методичних рекомендацій щодо їх використання у процесі трудового навчання та на гурткових заняттях. Основним результатом наукового дослідження стало видання методичних посібників для вчителів трудового навчання “Художня обробка деревини” (1997 р., автори: Л.В. Оршанський, П.А. Зубрицький) та “Народна вишивка” (1999 р., у III частинах, автори: Г.М. Мельник, Г.Л. Ліщинська-Кравець), опублікування понад 150 наукових праць, підготовка й успішний захист викладачами кафедри – Н.І. Кузан, Л.В. Савкою, О.І. Гевко, Г.М. Мельник, Н.В. Кардаш – дисертаційних досліджень та здобуття ними наукових ступенів кандидата педагогічних наук. Була розгорнута мережа експериментальних науково-педагогічних баз в освітніх закладах регіону (Дрогобицька і Стрийська гімназії, ЗОШ №4, №16, №17 м. Дрогобич, ЗОШ №18 м. Стебник, Волошанська, Нагуєвицька, Ступницька загальноосвітні школи Дрогобицького району, Палаці дитячої та юнацької творчості Дрогобича, Стрия, Долини), де проходили апробації нові навчальні програми і методичні рекомендації.

1999 року викладачі кафедри розпочали роботу над новою науково-дослідною темою: “Педагогічні основи розвитку особистості студента засобами декоративно-ужиткового мистецтва”. Її мета – розробка педагогічної системи розвитку особистості студента засобами декоративно-ужиткового мистецтва та підготовка методичних рекомендацій щодо виявлення структурних компонентів особистості, формування морально-етичних, духовних, естетичних цінностей майбутніх вчителів, фахової художньо-трудової підготовки майбутніх учителів. Результат не забарився – у світ вийшли ґрунтовні навчально-методичні посібники “Технологія художньої обробки деревини” (2001 р., автори: Л.В. Оршанський, Р.Ф. Криванчик) [1], “Основи гуцульського художнього деревообробництва” (2002 р., автори: Л.В. Оршанський, П.В. Андрюк) [2], “Технологія ручного художнього ткацтва” (2005 р., автори: Л.В. Оршанський, Г.Л. Гром) [3], “Художнє килимарство в школі” (2006 р., автори: Л.В. Оршанський, Г.Л. Гром), “Заняття з народної вишивки: 5 – 9 класи” (2006 р., автори: Н.І. Кузан, Р.В. Прусська), “Бісерне рукоділля: Профільне навчання. 10 – 12 класи” (2006 р., автори: Л.В. Савка, Н.В. Кардаш, Л.П. Куц) та інші.

Найбільша цінність кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну – це згуртований колектив односторонців, який професійно вивчає скарби духовно-матеріальної культури українського народу та вмiло передає їх майбутнім педагогам. Викладачі кафедри стали ініціаторами проведення численних організаційно-масових форм робіт: екскурсій до музеїв, на виставки творів народного мистецтва; колекціонування раритетних виробів декоративно-ужиткового мистецтва для створення експозиції майбутніх музеїв та виставок; зустрічей з народними майстрами. Починаючи з 2000 року, викладачі кафедри стали постійними організаторами і членами журі Всеукраїнських олімпіад з трудового навчання та творчих конкурсів учнівської молоді “Таланти твої, Україно!”.

Колективом кафедри впроваджена цілісна система підготовки студентів до викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі, яка включає вивчення історії рідного краю, різних видів мистецтв, оволодіння технікою рисунка, уміннями створювати композиції художніх виробів, втілювати творчий задум у матеріалі, опанування методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва у школі. З іншого боку, система передбачає активне залучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності у виробничих групах із проектування декоративно-ужиткових виробів чи у художньо-прикладних гуртках з практичного втілення розроблених проєктів. Основними завданнями цієї педагогічної системи, крім формування мистецьких, техніко-технологічних і методичних знань, спеціальних умінь і навичок виготовлення декоративно-ужиткових виробів, є розвиток у студентів творчих здібностей, стійкого інтересу до художньо-трудової діяльності, виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва, прилучення їх до кращих надбань національної культури.

Успішна реалізація навчального плану підготовки вчителів трудового навчання за спеціалізацією “Декоративно-ужиткове мистецтво” зумовлена системою розроблених викладачами кафедри форм проведення занять та їх змістовими особливостями. У процесі занять проводиться фрагментарне прослуховування народної музики, поезії; студенти ознайомлюються з народними звичаями, обрядами, святами, архітектурою і побутом; широко використовується ілюстративний матеріал, особливо зразки виробів народних майстрів, кожний з яких піддається художньо-змістовому аналізу: виявляються зв’язки творів

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У ШКОЛІ

декоративно-ужиткового мистецтва з природою, традиціями та історією народу, досліджуються спільні та відмінні риси у художньо-образній системі виробів різних традиційних центрів художніх промислів та ремесел. Такий підхід сприяє успішному оволодінню студентами досвідом творчого розуміння народного мистецтва, розширенню уявлень про види народної творчості, про цілісність і своєрідність, ансамблевість декоративно-ужиткових речей. У позааудиторний час використовуються такі форми навчання і виховання, як екскурсії, дослідницька архівна робота у етнографічних та краєзнавчих музеях, зустрічі з народними майстрами, виставки творчих робіт студентів, педагогічна робота у шкільних художньо-прикладних гуртках та ін.

На заняттях викладачів кафедри завжди панує творча, невимушена атмосфера. Саме такий навчально-виховний процес приносить викладачам і студентам неабияку насолоду, хоч і вимагає певних інтелектуальних та емоційних зусиль. Тому викладачі кафедри свідомо прискорюють підготовчі, формувальні етапи навчання, спрямовуючи студентів до творчої діяльності з обов'язковим кінцевим результатом, – виготовленням декоративно-ужиткового виробу за власним задумом.

Навчання студентів різним видам декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється на етапі формування знань: від вивчення найбільш загальних категорій, принципів народного мистецтва до пізнання часткових понять, форм і способів зображення світу. У той же час художньо-практична діяльність проходить різні стадії: від формування простих навичок і прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів й сюжетів до більш складних, творчих методів перевтілення форм, змісту і образів у готовий декоративно-ужитковий виріб [7, 185].

Практичний етап оволодіння різними видами декоративно-ужиткового мистецтва, на спільну думку викладачів кафедри, полягає у передачі студентам секретів технічної майстерності, прийомів формотворення, закономірностей орнаментування, способів виявлення художніх образів та їх семантичного змісту, які несуть у собі життєстверджуючий характер народного мистецтва, яскраву, розкуту, лаконічну мову, запозичену зі світу природи, у скарбниці фольклору, в народних звичаях та обрядах. У своїй сукупності ці особливості розвивають у студентів високі патріотичні почуття, оптимістичне ставлення до життя, плекають кращі риси національного характеру, формують людину-творця.

Створюючи декоративно-ужитковий виріб, студенти одночасно розвивають щось нове у собі і, насамперед, – здатність творити. Формування особистості у практичній, творчій діяльності – головне, з чого виходив колектив кафедри, впроваджуючи систему навчання і виховання студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Через творчу працю, яка дає максимальну можливість розкрити всі сторони внутрішнього світу майбутнього педагога, проходять найактивніші процеси творчої матеріалізації його духу, самовияву і самоствердження. Творчий процес виготовлення декоративно-ужиткових виробів підтверджує крилату фразу: “Труд переростає у красу”. В цьому розумінні навчання і виховання у галузі декоративно-ужиткового мистецтва стимулює розвиток творчого потенціалу особистості, розвиває у студентів творче ставлення до праці як першої життєвої необхідності, передбачає використання творчості у майбутній педагогічній діяльності. Трудові процеси, які лежать в основі творчої роботи студентів, викликають прояви продуктивної уяви, фантазії, без яких не існує емоційної культури людини, формують кращі риси характеру: почуття власної гідності, наполегливість у подоланні труднощів, цілеспрямованість, вміння пізнавати явища життя у всіх його складнощах і суперечностях.

Важливо підкреслити ще один аспект педагогічного досвіду викладачів кафедри: декоративно-ужиткове мистецтво завжди розвивалося в тісному зв'язку з природою, яка була й сировинною основою, й світом художніх праобразів, тем тощо, тому спілкування студентів із цим видом мистецтва завжди породжує бережливе й економне ставлення до витрат матеріалу і естетичне врахування тих художніх якостей, якими природа його наділила. З іншого боку, велику виховну роль відіграє народне декоративно-ужиткове мистецтво й у розв'язанні одного з важливих питань сучасності – “людина і річ”: художній смак і коло речей, якими людина оточує своє предметне середовище і які є виразниками її світобачення. Вирішальною особливістю навчально-виховного процесу стала невіддільність декоративно-ужиткових творів, виготовлених студентами, від їх щоденного життя. Входячи у побут і навчання, вироби декоративно-ужиткового мистецтва проєктують свої риси на доцільність естетизації предметного довкілля наших студентів [6, 54].

У своєму розвитку вчитель обов'язково проходить шлях від репродуктивного рівня діяльності до більш високого, але не завжди

